

Grzegorz Łęcicki

Zbrodnia Katyńska a życie i posługa ks. Zdzisława Peszkowskiego

The Katyń Massacre and the life and ministry of Rev. Zdzisław Peszkowski

STRESZCZENIE:

SYNTETYCZNE PRZEDSTAWIENIE BIOGRAFII ORAZ DZIAŁALNOŚCI KS. ZDZISŁAWA PESZKOWSKIEGO, KTÓRY JAKO MŁODY PODCHORAŻY OCALAŁ ZE ZBRODNI KATYŃSKIEJ I CAŁE SWE KAPLAŃSKIE POSŁUGIWANIE PRZEŻYWAŁ JAKO JEJ ŚWIADEK. UKAZANIE SPECYFICZNEJ POSŁUGI KAPELANA RODZIN KATYŃSKICH I POMORDOWANYCH NA WSCHODZIE W DZIELE DOPOMINANIA SIĘ O PRAWDĘ I PAMIĘĆ O ZBRODNIACH SOWIECKICH POPEŁNIONYCH NA POLAKACH - NIE W CELU KRZEWIENIA NIENAWIŚCI, ALE W IMIĘ AUTENTYCZNEGO, CHRZEŚCIJAŃSKIEGO PRZEBACZENIA I POJEDNANIA.

SŁOWA KLUCZOWE:

ZBRODNIA KATYŃSKA, KS. ZDZISŁAW PESZKOWSKI, POLSKA, ZWIĄZEK SOWIECKI, PRAWDA, PAMIĘĆ, PRAWO, PRZEBACZENIE, POJEDNANIE.

ABSTRACT:

BIOGRAPHY: LIFE AND ACTIVITY OF PRIEST ZDZISŁAW PESZKOWSKI, WHO SURVIVED FROM KATYN MASSACRE AND THEN, AMONG HIS WHOLE PRIEST MINISTRY, WITNESSED IT. PRESENTATION OF MINISTRY OF CHAPLAIN OF KATYN FAMILIES AND MURDERED IN THE EAST, HIS EFFORTS IN REMEMBERING ABOUT TRUTH AND MEMORY OF SOVIET CRIMES COMMITTED AGAINST THE POLISH IN ORDER NOT TO PROMOTE HATE, BUT IN THE NAME OF AUTHENTIC CHRISTIAN FORGIVENESS AND RECONCILIATION.

KEYWORDS:

REV. ZDZISŁAW PESZKOWSKI, POLAND, SOVIET UNION, TRUTH, MEMORY, LAW, FORGIVENESS, CONCILIATION, KATYN MASSACRE.

Pytanie o sens i cel ludzkiego istnienia ma charakter uniwersalny, więc niemal każdy człowiek w którymś momencie swojego życia musi je sobie zadać. Osoby, które doświadczyły jakichś wyjątkowych wydarzeń spoglądają na swoje życie często właśnie poprzez owe niecodzienne fakty i wtedy na nowo odczytują swoje powinności i zadania. Tak samo było w przypadku ks. prałata Zdzisława Jastrzębiec Peszkowskiego.

Niezwykła biografia

Potomek zamieszkałej w Sanoku szlacheckiej rodziny, niemal rówieśnik Drugiej Rzeczypospolitej (bo urodzony 23 sierpnia 1918 roku), wychowywany w grodzie nad Sanem w duchu żarliwego patriotyzmu i głębokiej pobożności katolickiej, pasjonat harcerstwa, choć pragnął na Uniwersytecie Jagiellońskim studiować którąś z dziedzin humanistyki, to jednak w obliczu zagrożenia państwa zdecydował się po odprawieniu pomaturalnych rekolekcji na wstąpienie do wojska (1938 r.), świadomie wybierając elitę armii, czyli kawalerię. Po służbie w Centrum Wyszkożenia Kawalerii, a dokładniej w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu został skierowany (w lipcu 1939 r.) do Rzeszowa na praktykę do 20. Pułku Ułanów im. Króla Jana III Sobieskiego. W walkach podczas wojny obronnej w 1939 r. nie brał bezpośredniego udziału; wraz z resztkami pułku wycofywał się na wschód. Po przeżyciu ostrzału z niemieckiego samolotu, którego kule przestrzeliły mu hełm i menażkę, młody podchorąży usłyszał od starego wachmistrza, że to znak iż Pan Bóg czegoś od niego chce, skoro go ocalił. Po dostaniu się do sowieckiej niewoli (20 września 1939 r.) podchorąży Peszkowski nie tracił ducha, wspierał starszych oficerów, którzy się załamywali, słabszym pomagał i dodawał otuchy, uczestniczył w rozmaitych zajęciach samokształceniowych oraz potajemnych (bo zakazywanych surowo przez władze obozowe) praktykach religijnych. Jako jeńiec obozu w Kozielsku był świadkiem wywożenia (wiosną 1940 r.) kolejnych grup Polaków w nieznanym kierunku. Przetransportowany później do kolejnych obozów (w Pawliszczewie Borze i Griazowcu; 1940-1941), a następnie uwolniony w wyniku porozumienia zawartego (30 czerwca 1941 r.) między polskim rządem emigracyjnym a ZSRR, przebywał w ośrodkach (najpierw, od września w Tockoje w rejonie Buzułuku, a potem, od grudnia w Otarze niedaleko Alma Aty, stolicy Kazachstanu) tworzenia się tam armii polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Przydzielony do 1. Pułku Ułanów Krechowickich, wraz z innymi oficerami zadawał sobie pytanie o los ponad dwudziestu tysięcy innych polskich jeńców, więzionych od 1939 r. przez sowietów. O ich losie świat się dowiedział 13 kwietnia 1943 r., a więc już po ewakuacji (1942 r.) armii Andersa na Bliższy Wschód. Radio berlińskie podało informacje o odkryciu w Katyniu pod Smoleńskiem masowych grobów polskich oficerów, rozstrzelanych przez sowietów. Na publikowanych listach ofiar zbrodni katyńskiej wachmistrz Peszkowski ze zdumieniem przeczytał i swoje nazwisko. Wynikało to z faktu, iż koledze zabieranemu z obozu w Kozielsku dał z powodu chłodnej wiosny swój podpisany koc, który został następnie odnaleziony w dołach śmierci w Katyniu.

Ujawnienie zbrodni katyńskiej wstrząsnęło młodym ułanem do głębi. Nie tylko przypominał sobie kolegów z obozu, z jednej przyczyny, ale także natychmiast zaczął sobie zadawać pytanie o to, dlaczego został ocalony, dlaczego inni zginęli, a on przeżył¹.

Tempo wydarzeń wojennych nie sprzyjało dłuższej refleksji. Intensywna służba, szkolenie, kurs broni pancерnej, awans oficerski (1943 r.), zaangażowanie w pracę edukacyjną i wychowawczą ocalonych polskich dzieci, które przeszły przez sowieckie piekło, przygotowania do walk w Europie, niespodziewany przydział do ośrodka polskiego w Valivade w Indiach (1944-1947), ukazywały cele i zadania konkretne, wynikające z czasu wojny. Dopiero po demobilizacji i rozpoczęciu studiów w Oksfordzie (1948 r.) rotmistrz Peszkowski na nowo musiał podjąć rozmyślanie o swoich dalszych losach. W rok po pielgrzymce do Lourdes (11 lutego 1949 r.) Peszkowski podjął decyzję wyboru drogi kapłańskiej. Po krótkim pobycie w Rzymie (1949 r.) za radą spowiednika znającego go z pobytu w Indiach jako energicznego charakterem i dynamiczną osobowością harcmistrza-ułana, udał się (1950 r.) do Stanów Zjednoczonych, do polskiego seminarium w Orchard Lake. Po odbytych tam studiach filozoficznych i teologicznych przyjął (5 czerwca 1954 r.) w katedrze w Detroit święcenia kapłańskie. Jako gorliwy i wyjątkowo aktywny duszpasterz troszczył się o rozmaite środowiska, a mianowicie o żołnierzy, harcerzy, chorych i cierpiących; szczególną czułością otaczał rodziny katyńskie: wdowy i dzieci oficerów pomordowanych na Wschodzie. Po powrocie do wolnej Polski, od lat dziewięćdziesiątych aż do śmierci (8 października 2007 r.) ks. Peszkowski kontynuował tę misję i podejmował szereg cennych, a właściwie bezcennych inicjatyw mających na celu uświadomienie Polakom istoty oraz konsekwencji zbrodni katyńskiej.

Wobec szerzącego się kłamstwa katyńskiego zabiegał o ujawnienie prawdy o sowieckiej zbrodni popełnionej na polskich jeńcach wojennych. Głosił prawdę o Katyniu i polskiej Golgotcie Wschodu poprzez liczne publikacje oraz wystąpienia. Postulował upamiętnianie ofiar zbrodni katyńskiej w formie rozmaitych pomników i memoracji. Trudno jednoznacznie określić liczbę tablic pamiątkowych oraz pomników katyńskich, których inicjatorem i pomysłodawcą był ks. Peszkowski, ale jest ich niemało na całym świecie².

Fundamentalne wartości stanowiące podstawę posługi ks. Peszkowskiego jako świadka Katynia i Golgoty Wschodu

Swój program działania jako świadka Katynia i Golgoty Wschodu ks. Zdzisław Peszkowski streścił w pięciu pojęciach: prawda, pamięć, prawo, przebaczenie, pojednanie. Wszystkie pięć rozpoczyna się na tę samą literę, co narodowość i nazwisko Peszkowskiego. On sam uważał to za swoisty symbol. Te pięć ważnych pojęć zostanie kolejno przypomniane i omówione poniżej.

¹ Podobne pytanie wobec hekatomby narodu polskiego zadawał sobie Karol Wojtyła: „Nieraz nawet zapytywałem samego siebie: tyłu moich rówieśników ginęło, a dlaczego nie ja? Dziś wiem, że nie był to przypadek.” Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich*, Kraków 1996, s. 36.

² Por. G. Łęcicki, *Świadek prawdy. Książd Zdzisław Jastrzębiec Peszkowski (1918 - 2007)*, Warszawa 2008, s. 17-106.

Prawda

Od chwili ujawnienia przez Niemców zbrodni katyńskiej oraz po reakcji rządu sowieckiego, który zerwał (26 kwietnia 1943 r.) stosunki z polskim rządem emigracyjnym, podchorąży Peszkowski był świadomy manipulacji, której przedmiotem stała się ta potworna hekatomba. W latach powojennych był świadkiem szerzenia kłamstwa katyńskiego zarówno przez reżim komunistyczny w ZSRR i PRL, jak i w krajach zachodnich³. Jednym z elementów utwierdzenia oszustwa katyńskiego stał się proces norymberski, w którym sądzeni byli wysocy funkcjonariusze Trzeciej Rzeszy. Sowietci chcieli ich obarczyć winą za zbrodnię katyńską, więc i ona stała się przedmiotem procesu. Jednak w trakcie jego przebiegu okazało się, że mimo usiłowań strony radzieckiej nie da się udowodnić winy hitlerowców i obciążyć ich odpowiedzialnością za zamordowanie tysięcy polskich oficerów⁴. Dla porucznika Peszkowskiego, jak i wszystkich rodaków na emigracji, bulwersującym był fakt niepowołania żadnych polskich świadków mogących zeznawać w sprawie Katynia. Stało się wtedy oczywiste, że trybunał norymberski świadomie i celowo zaprzestał dochodzenia prawdy o zbrodni sowieckiej, by nie siać niezgody w obozie Sprzymierzonych. Polska, mimo iż była wiernym i lojalnym uczestnikiem koalicji antyhitlerowskiej, została przez potężne mocarstwa zdradzona, oszukana i wydana na łup komunistycznego totalitaryzmu.

Obronę prawdy o Katyniu, a także więcej - świadczenie o polskiej Golgocie Wschodu, czyli o wszystkich zbrodniach popełnionych przez Sowietów na Polakach, ks. Peszkowski odczytywał jako misję swojego życia i sens posługiwania kapłańskiego. Jako kapłan niósł pocieszenie i pokrzepienie zbolełym rodzinom ofiar stalinowskiego terroru, którym także organizował pomoc materialną. Jako autor oraz inspirator licznych publikacji dokumentował i głosił światu prawdę o zbrodni katyńskiej⁵.

Po latach kłamstw propagandy radzieckiej oraz PRL-owskiej, od schyłku lat osiemdziesiątych XX wieku wolno było mówić o Katyniu. Przyznanie się (13 kwietnia 1990 r.) przez ZSRR do popełnienia zbrodni katyńskiej i ujawnienia kolejnych miejsc kaźni polskich jeńców więzionych w Starobielsku oraz Ostaszkowie, a pomordowanych w Charkowie i Twerze, nie wyczerpuje prawdy o tych zbrodniach. Brak wyjaśnienia ich najgłębszego sensu, dobitnie sformułowanego w publikacjach ks. Peszkowskiego, wciąż wydaje się skutkiem aktualnej rzeczywistości politycznej i współczesnych relacji polsko-rosyjskich. Należy jeszcze zauważyć, że od połowy lat dziewięćdziesiątych Rosja zaczęła się wycofywać z odpowiedzialności za zbrodnię katyńską i wznowiła próby obarczania nią Niemiec⁶.

³ Por. F. Kadell, *Kłamstwo katyńskie. Historia pewnej manipulacji. Fakty, dokumenty, świadkowie*, Wrocław 2008, s. 5-6; 105-186; A. Paul, *Katyn. Stalinowska masakra i tryumf prawdy*, Warszawa 2006, s. 326-340.

⁴ Por. J. Heydecker, J. Leeb, *Proces w Norymberdze*, Warszawa 2006, s. 341-353. W pierwszym polskim wydaniu tej publikacji, która ukazała się w roku 1979 pod tytułem *Trzecia Rzesza w świetle Norymbergi: bilans tysiąca lat* cenzura PRL-owska usunęła fragmenty dotyczące zbrodni katyńskiej.

⁵ Zob. *Bibliografia*, w: G. Łęcicki, *Świadek prawdy...*, dz. cyt., s. 223-224.

⁶ Por. T. A. Kisielewski, *Zabójcy. Widma wychodzą z cienia*, Poznań 2006, s. 385-386.

Obronę prawdy o Katyniu, a także więcej - świadczenie o polskiej Golgocie Wschodu, czyli o wszystkich zbrodniach popełnionych przez Sowietów na Polakach, ks. Peszkowski odczytywał jako misję swojego życia i sens posługiwania kapłańskiego. Jako kapłan niósł pocieszenie i pokrzepienie zbolęłym rodzinom ofiar stalinowskiego terroru, którym także organizował pomoc materialną. Jako autor oraz inspirator licznych publikacji dokumentował i głosił światu prawdę o zbrodni katyńskiej.

Pamięć

Przywracanie pamięci o Katyniu ks. Peszkowski pojmował jako kolejne ważne zadanie. Domagał się popularyzacji wiedzy o sowieckich zbrodniach szczególnie wśród młodego pokolenia. Był pomysłodawcą rozmaitych inicjatyw edukacyjnych mających współczesnemu pokoleniu młodych Polaków uświadomić ogrom i znaczenie zbrodni katyńskiej oraz jej skutków. Chętnie więc spotykał się z młodzieżą, nauczycielami, harcerskimi wychowawcami, kapłanami; przyjmował zaproszenia od szkół i organizacji, a także chętnie wygłaszał rozmaite prelekcje, wykłady, pogadanki. Jego świadectwo jako kapłana, a zarazem byłego jeńca kozielskiego obozu było wiarygodne, rzeczowe i przejmujące. Ks. Peszkowski stał się inicjatorem Międzynarodowego Roku Katyńskiego, ogłoszonego w 1995 r. przez prezydenta RP Lecha Wałęsę. Był również pomysłodawcą szkolnego konkursu „Katyń – Golgota Wschodu” zorganizowanego w 1999 r. Siedem lat później, w 2006 r. wystąpił do Sejmu RP o ustanowienie 5 marca Dniem Pamięci Ofiar Katynia i Golgoty Wschodu⁷. Uważał bowiem, że pamięć ofiar zbrodni katyńskiej należy czcić nie przy okazji daty jej ujawnienia przez niemieckie radio, ale w dniu podpisania przez Stalina i jego najbliższych współpracowników: Woroszyłowa, Mołotowa, Mikojana, Kalinina i Kaganowicza, rozkazu eksterminacji polskich jeńców wojennych⁸.

Jak wcześniej zaznaczono, ks. Peszkowski inicjował i sprzyjał wszelkim formom materialnego upamiętnienia ofiar Golgoty Wschodu; inspirował rozmaite środowiska i pojedyncze osoby, by podejmowały trud i wysiłek budowania pomników katyńskich,

⁷ Zob. [Ks. Z. Peszkowski], *5 marca. Katyń. Dzień Pamięci* [folder], bmdw, [Warszawa 2006].

⁸ Zob. *Notatka szefa NKWD ZSRR Ł. Berii dla J. Stalina, w: Apel jeńca z Kozielska Ks. Prałata Zdzisława J. Peszkowskiego*, bmdw, [Warszawa 2005], s. 9-15.

IMPLIKACJE TEOLOGICZNE

tworzenia tablic pamiątkowych, wprowadzania znaków pamięci o zbrodni katyńskiej w przestrzeń publiczną w Polsce i w innych krajach⁹.

Ks. Peszkowski pragnął upamiętnić każdą ofiarę zbrodni katyńskiej i Golgoty Wschodu. Opublikował więc szereg monografii dotyczących różnych grup zawodowych oraz środowisk. Owe prace stały się swoistymi katalogami ofiar zbrodni sowieckich. Kolejne publikacje przedstawiały miejsca kaźni Polaków w ZSRR; jeszcze inne opisywały losy ocalonych.

Do najbardziej wstrząsających publikacji ks. Peszkowskiego należy zaliczyć jego relację z prac ekshumacyjnych, przeprowadzonych (1991) w Charkowie, Miednoje i w Katyniu¹⁰. Ksiądz podjął wobec pomordowanych rodaków posługę kapłańską; odprowadzał ich pogrzeby, modlił się nad szkieletami, różańcem poświęconym przez Jana Pawła II dotykał przestrzelonych czaszek. Mianowany przez Prymasa Polski kardynała Józefa Glempa kapelanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie wypełniał misję kapłańską szczególnie akcentując prawdę o świętym obcowaniu, czyli szczególnej łączności modlitewnej występującej między doczesnym światem żywych a eschatologiczną rzeczywistością umarłych.

Prawo

Zgodnie z doświadczeniem Kościoła i katolicką nauką społeczną ks. Peszkowski uznawał sprawiedliwość i porządek prawdy za fundament ładu społecznego i podstawę do tworzenia prawidłowych, korzystnych relacji w stosunkach międzynarodowych. Zwracał więc uwagę na to, że świat umiał sobie poradzić z osądzeniem faszyzmu, czego najwymowniejszym symbolem stał się proces zbrodniarzy hitlerowskich w Norymberdze. Akcentował przy tym to, że zbrodnicze czyny i decyzje konkretnych ludzi wynikały z obłądanej ideologii, światopoglądu, który pogrążył świat we krwi i spowodował skonstruowanie przemyśłu zabijania na skalę masową.

Jednocześnie jednak ks. Peszkowski podkreślał, że świat nie potrafił dokonać podobnego rozliczenia z komunizmem, ustrojem nieporównywalnie bardziej krwawym i represyjnym¹¹. Bezskutecznie apelował o międzynarodowy proces zbrodniarzy komunistycznych¹²; domagał się także procesu morderców katyńskich, osądzenia i potępienia zbrodni sowieckiej popełnionej na polskich jeńcach wojennych¹³, a także uznanie jej za ludobójstwo¹⁴.

⁹ Por. G. Łęcicki, *Świadek prawdy*..., dz. cyt., s. 105.

¹⁰ Zob. Z. Peszkowski, *...I ujrzałem doły śmierci. Charków, Miednoje, Katyń*, Śrem 1993. W 1995 r. publikacja ta ukazała się również w języku rosyjskim.

¹¹ Por. K. Kersten, *Wstęp do polskiego wydania*, w: *Czarna księga komunizmu. Zbrodnie, terror, prześladowania*, Warszawa 1999, s. 9-10; W. H. Carroll, *Narodziny i upadek rewolucji komunistycznej*, Sadków 2008, s. 9-10; R. Pipes, *Komunizm*, Warszawa 2008, s. 176-178.

¹² Zob. Z. Peszkowski, *Norymberga - otwarty rozdział historii*, „Nasz Dziennik” 3-4.12.2005; Tenże, *Norymberga, której nie było*, „Nasz Dziennik” 16-17.09.2006.

¹³ Zob. Z. Peszkowski, *Katyń - zbrodnia nierozliczona*, „Nasz Dziennik” 4-5.03.2006.

¹⁴ Zob. *Apel jeńca z Kozielska Ks. Prałata Zdzisława J. Peszkowskiego*, bmdw [Warszawa 2005], s. 3.

Ks. Peszkowski pragnął upamiętnić każdą ofiarę zbrodni katyńskiej i Golgoty Wschodu. Opublikował więc szereg monografii dotyczących różnych grup zawodowych oraz środowisk. Owe prace stały się swoistymi katalogami ofiar zbrodni sowieckich. Kolejne publikacje przedstawiały miejsca kaźni Polaków w ZSRR; jeszcze inne opisywały losy ocalonych.

Za szczególnie ważne uznawał przedstawienie wyjątkowości zbrodni katyńskiej nie tylko jako największej i nieosądzonej zbrodni popełnionej na jeńcach podczas drugiej wojny światowej, ale przede wszystkim ukazującej jej istotę, opisywaną w dokumentach Kongresu Stanów Zjednoczonych jako „katynizm”, czyli zaplanowaną eksterminację elity narodu w celu przyszłego totalitarnego podboju świata. Ten wymiar zbrodni katyńskiej do dziś bywa przedmiotem zafałszowań i manipulacji. Ks. Peszkowski usilnie zabiegał o przywrócenie prawdy o istocie zbrodni katyńskiej, o uświadomienie narodowi, iż to był mord nie tylko na jeńcach wojennych, ale celowa eliminacja ogromnej grupy polskiej inteligencji, stanowiącej elitę narodu¹⁵.

Przebaczenie

Istotą orędzia ewangelicznego jest głoszenie nauki o Bogu miłującym i zbawiającym, miłosiernym i przebaczącym człowiekowi popełnione grzechy¹⁶. Ks. Peszkowski jako kapłan poprzez sprawowanie sakramentu pokuty pełnił ową misję jednania ludzi z Bogiem. Ideę miłosierdzia i przebaczenia, zgodnie z tradycją Kościoła, realizował również w wymiarze społecznym i politycznym, co w jego konkretnym przypadku oznaczało podejmowanie rozmaitych inicjatyw mających na celu pojednanie między Polakami a Rosjanami.

Jako kapłan katolicki ks. Peszkowski dobrze wiedział, że nienawiść, chęć zemsty, pragnienie odwetu niszczy wewnętrznie człowieka i działa destrukcyjnie na jego duchowość oraz ocenę rzeczywistości, świata, innych ludzi, także winowajców. Pragnąc chronić rodziny katyńskie od nienawiści usilnie, wskazywał ewangeliczną drogę przebaczenia jako twórczej relacji i postawy wymaganej od chrześcijan. Wiedział doskonale, że ideał miłości nieprzyjaciół znacznie przekracza ludzkie możliwości i jest możliwy do zrealizowania jedynie dzięki Bożej łasce¹⁷. Zachęcał więc do pogłębiania życia duchowe-

¹⁵ Zob. Z. Peszkowski, S. Z. Zdrojewski, *Katyń w dokumentach Kongresu USA*, Pelplin - Warszawa - Londyn 2003, s. 93.

¹⁶ Por. Mt 26, 28; Mk 10, 45; Łk 22, 20 (sigła biblijne wg *Biblii Tysiąclecia*, Poznań 2003).

¹⁷ Por. Mt 5, 44.

IMPLIKACJE TEOLOGICZNE

go, gorliwej modlitwy, pielęgnowania ducha miłości i miłosierdzia. Pragnął, by przebaczenie winowajcom zbrodni katyńskiej było nie zewnętrznym gestem czy deklaracją, ale wynikającą z głębi serca autentyczną postawą egzystencjalną mającą źródło w wierze w Chrystusa Ukrzyżowanego i Zmartwychwstałego¹⁸. Podczas pielgrzymki Rodzin Katyńskich na Jasną Górę (18 kwietnia 1993 r.) ks. Peszkowski odczytał *Akt pamięci, przebaczenia i zawierzenia*, wyrażający pragnienie pojednania i zawierający modlitwę w intencji budowy godnych cmentarzy dla Polaków pomordowanych na Wschodzie. Podczas rozmowy z premierem Rosji, Wiktorem Czernomyrdinem, który przybył do Katynia (23 września 1994 r.) ks. Peszkowski wyraził pragnienie przebaczenia, ale jako warunek postawił ujawnienie prawdy o zbrodni na Polakach i osądzenie winnych. Podczas centralnych uroczystości Międzynarodowego Roku Katyńskiego (4 czerwca 1995 r.) ks. Peszkowski odczytał w Katyniu *Orędzie* zawierające słowa przebaczenia. Tymi słowami kończył się również dramatyczny *Apel jeńca z Kozielska*, wygłoszony (22 marca 2005 r.) przez ks. Peszkowskiego w Sejmie RP¹⁹.

Pojednanie

Wierny ewangelicznemu ideałowi miłości jako podstawowej zasadzie, normie i wartości odnoszącej się zarówno do życia indywidualnego, jak i społecznego, a jednocześnie świadomy ogromu zła wynikającego z grzechu, nieprawości i zbrodni, ks. Peszkowski był gorącym orędownikiem autentycznego pojednania jako nowej jakości w stosunkach polsko-rosyjskich. Jako świadek wysiłków i zmagania Prymasa Tysiąclecia o pojednanie polsko-niemieckie gorąco pragnął, by podobnie kształtowane były także relacje polsko-rosyjskie. Doskonale wiedział, że są one obciążone różnymi bolesnymi faktami i wydarzeniami, ale zależało mu na budowaniu lepszej przyszłości. Rozumiał, że jako sąsiedzi, a zarazem Słowianie, jesteśmy na siebie niejako skazani, że nasze narody doświadczyły w XX wieku podobnych tragedii i potrzebą chwili oraz racji stanu jest tworzenie nowej historii, nowej przyszłości, zbudowanej właśnie na idei przebaczenia i pojednania. Zdawał sobie sprawę z tego, że fundamentem autentycznego pojednania jest wzajemne przebaczenie. Bolał jednak nad tym, że po stronie rosyjskiej nie znajdował zrozumienia. Wypowiedziane przy pomniku katyńskim na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (25 sierpnia 1993 r.) słowo prezydenta Rosji Borysa Jelcyna „Wybaczcie!” nie znalazło należytego odbicia nawet w relacjach polskich środków społecznego przekazu²⁰.

Pamięci, przebaczeniu i pojednaniu miały służyć obiekty sakralne, których pomysłodawcą był ks. Peszkowski, a mianowicie Sanktuarium Modlitwy, Prawdy i Pojednania pw. Miłosierdzia Bożego i Matki Bożej Pojednania w Katyniu²¹ oraz Kaplica Pamięci Ka-

¹⁸ Zob. Z. J. Peszkowski, *Droga Krzyżowa. Polska Golgota Wschodu*, Warszawa 1994.

¹⁹ Zob. *Apel...*, dz. cyt., s. 5.

²⁰ Por. J. Trznadel, *Powrót rozstrzelanej armii. Katyń - fakty, rewizje, poglądy*, Komorów bdw, s. 361.

²¹ Zob. M. Rutkowska, *Głos ocalonego. Rozmowa z Księdzem Prałatem Zdzisławem J. Peszkowskim*, „Słowo Powszechne”, 14.10.1990.

tynia i Golgoty Wschodu na Jasnej Górze²². Ks. Peszkowski głosił możliwość przebaczenia i pojednania w kontekście katolickiej teologii ofiary i cierpienia oraz złączenia ze zbawczą męką i śmiercią krzyżową Jezusa Chrystusa²³. Powtarzał i rozpowszechniał nauczanie bł. Jana Pawła II, który podczas audiencji specjalnej (13 kwietnia 1996 r.) dla uczestników pielgrzymki Rodzin Katyńskich²⁴ wygłosił przemówienie o potrzebie pamięci o polskim martyrologium oraz o konieczności przebaczenia²⁵.

Postulowanie prawdy, przebaczenia i pojednania przez byłego jeńca sowieckiego, a zarazem kapłana katolickiego zaowocowało licznymi wyrazami publicznego uznania wobec Kapelana Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie. Różne miasta (w tym stołeczna Warszawa, królewski Kraków i rodzinny Sanok) obdarzyły go tytułem honorowego obywatela. Papieski Wydział Teologiczny nadał ks. Peszkowskiemu tytuł doktora *honoris causa*; największym jednak wyróżnieniem było bezprecedensowe w historii Polski zgłoszenie ks. Peszkowskiego przez Sejm RP do Pokojowej Nagrody Nobla w 2006 r.

Uwiecznienie pamięci o Świadku prawdy i Orędowniku przebaczenia

Po manifestacyjnym pogrzebie (16 października 2007 r.) ks. Peszkowski, na mocy decyzji Prymasa Polski kardynała Józefa Glempa, został pochowany w Panteonie Wielkich Polaków w podziemiach świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie.

Pamięć o Kapelanie Rodzin Katyńskich, o jego niezwyklej biografii harcerza, ułana, sowieckiego jeńca, kapłana, niestrudzonego świadka prawdy o zbrodni katyńskiej i polskiej Golgocie Wschodu, orędownika przebaczenia kultywują przede wszystkim szkoły i organizacje, których jest patronem: Szkoła Podstawowa nr 4 w Sanoku; Szkoła Podstawowa w Słosinku w powiecie bytowskim, w województwie pomorskim; Publiczne Gimnazjum w Belsku Dużym, gminie w powiecie grójeckim na Mazowszu; Gimnazjum w Krążkowach, w powiecie kępińskim, na południowym krańcu Wielkopolski; sanocki hufiec ZHP, Fundacja Golgota Wschodu. Znakiem uwiecznienia pamięci o ks. Peszkowskim stało się nadanie jego imienia skwerowi w Bydgoszczy (2009 r.). Podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych kardynał Józef Glemp poświęcił (29 sierpnia 2010 r.) w Polskich Zakładach Naukowych w Orchard Lake dwie tablice stanowiące współczesne uzupełnienie znajdującego się tam pomnika katyńskiego: jedną z memoracji upamiętnia ofiary katastrofy prezydenckiego samolotu w Smoleńsku, drugą zaś – ks. Peszkowskiego. Natomiast w 71. rocznicę agresji sowieckiej na Polskę (17 września 2010 r.) odsłonięto pomnik w formie popiersia ks. Peszkowskiego w Alei Wielkich Polaków w Parku im. doktora Henryka Jordana w Krakowie.

Od 2008 r. imię ks. Peszkowskiego nosi organizowany od 2004 r. zlot motocyklistów, zaczynający kolejny sezon motorowy pielgrzymką na Jasną Górę. Pomysłodawcą

²² Por. G. Łęcicki, *Świadek prawdy...*, dz. cyt., s. 109.

²³ Zob. Z. J. Peszkowski, *Droga Krzyżowa...*, dz. cyt.

²⁴ Por. S. Karczewski, *Jan Paweł II. Encyklopedia pontyfikatu 1978 - 2005*, Radom 2005, s. 221.

²⁵ Zob. Jan Paweł II, *Ojciec przebacz*, w: Z. J. Peszkowski, *Droga Krzyżowa...*, dz. cyt.

motocyklowych pielgrzymek do Pani Jasnogórskiej był ks. Peszkowski, który cudownie ocalałemu z wypadku Wiktorowi Węgrzynowi w 2003 r., deklarującemu pragnienie pójścia pieszo z dziękczynieniem do Częstochowy, doradził inną formę dziękczynienia mówiąc: „Lepiej jedź motocyklem i weź ze sobą kolegów.” W VIII Motocyklowym Zlocie Gwiazdzistym im. Księdza Ułana Zdzisława Peszkowskiego, który 17 kwietnia 2011 r. przybył na Jasną Górę, uczestniczyło ponad 50 tysięcy osób na 35 tysiącach maszyn, co sprawiło, że był to największy zlot motocyklowy w Europie.

W grudniu 2008 r. dzięki pomocy Ministerstwa Obrony Narodowej ukazał się album *Książd Prałat Harcmistrz Zdzisław Jastrzębiec Peszkowski – Patron Sanockich Harcerzy*, zredagowany przez hm. Krystynę Chowaniec. Inna publikacja poświęcona życiu i działalności ks. Peszkowskiego - *Prawda, pamięć, sprawiedliwość: posłannictwo księdza Zdzisława J. Peszkowskiego* - ukazała się w 2009 r. staraniem Stowarzyszenia Szarych Szeregów. W 2012 r. ukazało się drugie, poprawione i uzupełnione, wydanie pierwszej naukowej biografii ks. Peszkowskiego²⁶.

Za wielki dar i łaskę ks. Peszkowski uznawał to, że w czasie wojny nikogo nie zabił; jako wyjątkowe zrządzenie Opatrzności Bożej interpretował możliwość bliskiej współpracy z Prymasem Tysiąclecia kardynałem Stefanem Wyszyńskim²⁷ oraz metropolitą krakowskim kardynałem Karolem Wojtyłą²⁸. Po jego wyborze na Stolicę Piotrową ks. Peszkowski popularyzował papieskie nauczanie²⁹, starał się o to, by Jan Paweł II błogosławił i koronował wizerunki Matki Bożej związane z Golgotą Wschodu³⁰ i przyjmował pielgrzymów katyńskich (np. w 1996 r.); różańcem poświęconym przez bł. Jana Pawła II ks. Peszkowski błogosławił wydobyte podczas ekshumacji czaszki pomordowanych polskich oficerów; papież poświęcił (1994 r.) przywiezione przez ks. Peszkowskiego do Watykanu kamienie węgielne pod budowę Polskich Cmentarzy Wojennych w Charkowie, Miednoje i Katyniu. Podczas siódmej pielgrzymki do Ojczyzny (1999 r.) Jan Paweł II modlił się przy warszawskim pomniku Poległym i Pomordowanym na Wschodzie³¹.

Bliska współpraca z następcą kardynała Wyszyńskiego, Prymasem Polski kardynałem Józefem Glempem, nadawała poczynaniom oraz inicjatywom ks. Peszkowskiego

²⁶ Zob. G. Łęcicki, *Ks. Zdzisław Peszkowski*, Warszawa 2012. Pierwsze wydanie ukazało się w 2008 r. pt. *Świadek prawdy. Książd Zdzisław Jastrzębiec Peszkowski (1918 - 2007)*.

²⁷ Zob. Z. J. Peszkowski, *Ojciec. Wspomnienie o Stefanie kardynale Wyszyńskim, Prymasie Polski*, Warszawa 2004, s. 39-46. 177-231. Ks. Peszkowski był autorem (wydanej anonimowo) pierwszej, bogato ilustrowanej biografii Prymasa Tysiąclecia: *Stefan kardynał Wyszyński. Biografia w fotografiach*, Orchard Lake 1969. Oprócz trzech książek o Prymasie ks. Peszkowski zredagował 7 antologii tekstów kardynała Wyszyńskiego. Niektóre z nich ukazały się również w języku angielskim, niemieckim i włoskim.

²⁸ Ks. Peszkowski był organizatorem podróży kardynała Wojtyły do USA i Kanady w 1969 oraz 1976 r.

²⁹ Ks. Peszkowski wydał łącznie 11 książek dotyczących posługi i nauczania Jana Pawła II, z czego dwie - przeznaczone na rynek amerykański - ukazały się w języku angielskim.

³⁰ Wizerunek Matki Bożej Kozielskiej Ojciec Święty Jan Paweł II ukoronował podczas Mszy św. odprawionej w Krakowie na Błoniach 8 czerwca 1997 r. podczas swej szóstej pielgrzymki do Ojczyzny.

³¹ Zob. G. Łęcicki, *Świadek prawdy...*, dz. cyt., s. 102-103.

odpowiednią rangę i znaczenie. Poświęcenie polskich cmentarzy wojennych w Rosji miało charakter uroczysty i podniosły. Ks. Peszkowski uczestniczył (28 lipca 2000 r.) w dokonanym przez kardynała Glempa poświęceniu Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu.

Testament

Ks. Zdzisław Jastrzębiec Peszkowski, harcerz, ułan, kapłan żył, by - jak sam mówił - dać świadectwo prawdzie. To jest jego testament, a zarazem zobowiązanie dla aktualnych i przyszłych pokoleń Polaków; niestety, bardzo aktualny, a nawet wręcz dramatyczny wobec reformy ograniczającej nauczanie historii. Znajomość ojczystych dziejów stanowi bowiem o tożsamości narodu i jego duchowej tradycji.

Oprócz obowiązku pamiętania o przeszłości, o dokonaniach i ofiarach dawnych pokoleń, ponadczasowym duchowym testamentem jest dobitnie ukazany przez ks. Peszkowskiego chrześcijański sposób reagowania wobec zła, czyli nieuleganie mu, ale zwyciężanie dobrem³². ■

O AUTORZE:

dr Grzegorz Łęcicki - najpierw publicysta i dziennikarz prasowy oraz radiowy, potem nauczyciel akademicki przedmiotów medialnych; w latach 2010-2012 zastępca dyrektora IEMiD; w latach 2007 - 2011 prorektor Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej im. B. Prusa. Autor książek poświęconych życiu, posłudze i nauczaniu Jana Pawła II, a także biografii bł. Matki Teresy z Kalkuty, ks. Zdzisława Peszkowskiego i Bolesława Prusa oraz monografii o wpływie chrześcijaństwa i Kościoła na rozmaite dziedziny kultury i cywilizacji oraz o małżeństwie i rodzinie w nauczaniu i doświadczeniu Kościoła; autor rozprawy „Media audiowizualne w nauczaniu Jana Pawła II” (Warszawa 2012), badacz mediów audiowizualnych, felietonista „Echa Katolickiego”.

---

³² Por. Rz 12, 21.